

lehetséges oka az, hogy talán az élettudományi szakszótár gyengébb, mint a többi. A BIOSIS fordítási csoportjának vezetője és kutatási koordinátora közölhetetlennek ítélték a lefordított címeket, és úgy értékelték, hogy rendbetételük nagyobb erőfeszítést igényel, mint az eredetiből való lefordításuk. Így a SYSTRAN rendszert céljaik megvalósítására alkalmatlannak minősítették.

Kísérletek a DoD műszaki információs központjában

Az 1980-as években rohamosan növekedett a külföldi információ fontossága az *Egyesült Államok védelmi minisztériuma* (Department of Defense = DoD) számára, különösen a DoD kutatóintézetek számára. A minisztérium műszaki információs központja (Defense Technical Information Center = DTIC) által üzemeltetett online információs hálózat részben közvetlenül, részben közvetve kapcsolatot biztosít olyan online szolgáltatóközpontokhoz is, amelyekben az adatbázisok egy része nem angol nyelvű (STN International, ESA-IRS, Télésystemes Questel, Data-Star, SINORG). Hogy a nem angol nyelvű adatbázisokat a csak angolul tudó felhasználók is hasznosíthassák, a DTIC tervbe vette a gépi fordítás megvalósítását. A terv az, hogy a felhasználó az online keresés találatából azonnali fordítást kapjon olyan mennyiségben és minőségben, amiből megítélheti, hogy a teljes dokumentumról kérjen-e emberi fordítást.

Az első kísérleteket a SYSTRAN franciából, németből és transliterált orosz szövegből angolra fordító változataival végezték. Az online elérhető SYSTRAN szolgáltatóközpontot a Wright-Patterson légitámaszponton helyezték el Ohióban. Egyszerű transzliterált orosz szöveg angolra fordítása három percet vesz igénybe. Teljes szövegek fordításához ez a sebesség interaktív rendszerben nagyon alacsony volna, és a minőség sem éri el az emberi fordítást. Az ízelítőül adott kis fordítások azonban valószínűleg hatékonyan támogatják a felhasználók döntését. Ha a kísérlet bevállal, akkor installálják a SYSTRAN több nyelvpár fordítására is képes üzemszerű változatát.

Különösen izgalmas feladat a nem latin írású nyelvek fordítása. A DTIC részt vesz abban a programban, amelyet a kereskedelmi minisztérium irányít, és

amelynek a célja a japánról angolra fordítás megoldása, hogy több japán műszaki-tudományos információhoz férjenek hozzá.

Az NTIS tervel

A *National Technical Information Service* (NTIS) a "szürke irodalmat" (kereskedelmi forgalomban nem kapható irodalmat) gyűjti. Az évi kb. 60 000 referált dokumentum mintegy 30 százaléka származik az USA határain kívülről, főleg Nyugat-Európából (elsősorban az NSZK-ból), Kanadából, a Szovjetunióból és Japánból. Az 1980 óta bevitt dokumentumok közül 52 534 a fordítás. Ez a szám nagyobb is lehetne, ha a fordítás olcsóbb volna.

A légierről működő SYSTRAN rendszert úgy ítélte meg az NTIS, hogy ott az oroszról angolra fordító változat már kielégíti az igényeit, megkezdhetik a használatát. Ugyanott működik egy japánról angolra fordító változat is, de azt nem tartották eléggé érettnek.

Sikeres vállalati alkalmazások

A gépi fordítás gazdaságos gyakorlati alkalmazására jó példa két iparvállalat: a *Xerox* és a *Caterpillar*. Világszerte árusított termékeik specifikációját, karbantartási kézikönyvét és más dokumentumait fordítják a vásárló ország nyelvére. Már az eredeti angol dokumentumban szigorúan korlátozott szókészletet és nyelvtani szerkezetet használnak, így érik el, hogy a fordítások minden elő- vagy utószerkesztés nélkül, minden emberi beavatkozás nélkül elfogadható színvonalúak.

/Interpreting machine translation. = NFAIS Newsletter, 31. köt. 3. sz. 1989. p. 45–47.

LEAMY, Ch. (szerk.): Machine translation. A view from abroad. = Uo. p. 47–49.

LOHNER, D.: Automatic translation trials at CNRS/INIST. = Uo. p. 49–50.

HODGE, G.: Publishing machine-aided translation: a BIOSIS experiment. = Uo. p. 50–51.

BILLINGSLEY, R.: Translation in the DoD research community. = Uo. p. 51–52.

FEINSTEIN, P. T. (szerk.: BYRNA, T.): New FOCUS: Translation overview from NTIS. = Uo. p. 52–53./

(Válasz György)

Szerzői jogvédelem a számítógépes programokra – Csehszlovákiában is

A számítástechnika fejlődésének következményei világszerte különös figyelmet keltettek maguk iránt az elméleti és gyakorlati jogászok körében. S nem véletlenül, ui. a számítástechnika alkalmazása feletlenül gyorsan nyomul be az élet szinte valamennyi területére, aminek következtében mind termékeivel, mind alkalmazásával kapcsolatosan merőben új tár-

sadalmi kapcsolatok keletkeznek. Mindez egy sor jogi szabályozást is megkövetel.

E követelmény teljesítése alól Csehszlovákia sem vonhatta ki magát. A hardverre vonatkozó innovációk jogi védelmével az országban nem is fordult elő nehézség, mivel a felfedezésekről, találmányokról, újítási javaslatokról és ipari mintákról szóló 84/1972.

Sb. számú törvénybe az új hardvermegoldások és -termékek védelme minden további nélkül "befért".

Ezzel szemben a szoftverek – a számítógépes programok – védelmének módjában a közelmúltig nagy volt a bizonytalanság. Voltak olyan jogászok és információs szakemberek, akik legszívesebben a szabadalmi eljárás kereteibe utalták volna ezt a kérdést, mások viszont a szerzői jogi törvény (35/1965/Sb. sz.) megfelelő kibővítése mellett kardoskodtak.

A vita az utóbbiak javára dőlt el. Az illetén döntést a szellemi tulajdon világszervezete, a WIPO által kimunkált ajánlás – "mintatörvény" – segítette elő és siettette, amely a számítógépes programok védelmének egyértelműen a szerzői jogvédelmen belül talált helyet. Az sem volt közömbös, hogy a WIPO javaslata majdnem egyhangú nemzetközi egyetértéssel találkozott.

A "WIPO-szellemben" előkészített törvényjavaslatot a csehszlovák szövetségi parlament 1990. június 1-jei ülésén elfogadta, és mint a 89/1990. Sb. számú törvénnyel módosított 35/1965. Sb. számú szerzői jogi törvényt hirdette ki.

A módosított törvény kimondja, hogy az egy-egy szerző alkotótevékenységének eredményét képező irodalmi, tudományos és művészeti produktumokon kívül "a számítógépes programok is a védelem tárgyát képezik, amennyiben e törvény fogalmi jegeit kielégítik".

Így hát a programkészítők is teljes jogú szerzők lettek, akiknek törvény által biztosított joga, hogy

▶ megvédjék szerzőségüket, nevezetesen művük érinthetlenségét, illetve ha e művet más személy használja, akkor ne tehesse azt a mű értékét csökkentő módon;

▶ dönthessenek művük kiadása felől, különösen annak terjesztéséről és felhasználásának engedélyezéséről;

▶ alkotótevékenységükért díjazásban részesüljenek.

A módosított törvényben egyébként van egy olyan megszorítás, amelyet a WIPO által kimunkált "mintatörvény" a tolerálhatók közé sorol. Ez pedig a következő: "A számítógépes program sokszorosítványának jogos tulajdonosa nem köteles szerzői hozzájárulást beszerezni, ha a sokszorosítvány többszörözésére saját számítógépének működtetése céljából, archiválási célból, illetve a jogszerűen beszerzett sokszorosítvány elvesztés, megsemmisülés vagy más ellehetetlenülés miatti pótlására van szüksége. Az ilyen sokszorosítvány többszörözéséért nem kell szerzői díjat fizetni."

A technikai fejlődés gyorsaságát tekintve megmosolyogható kitétele a törvénynek, hogy a szerzői jogi védelem a szerző halálától számított 50 évig tart. Ez – nyilván – a szóban forgó jogi dokumentum komplexitásából következik, s másféle szerzőségek szempontjából korántsem kelt ilyen ingereket.

A törvény – s ez előnye – mindenesetre lehetőségeket hagy arra, hogy egy-egy részterület védelmi kérdéseinek részleteit alacsonyabb jogszabályokkal igazítsa "testhez állóvá". Így a számítógépes programok védelme vonatkozásában különösen az átdolgozások és a továbbfejlesztések jogállása vár ilyen szabályozásra. Most úgy tűnik, hogy ez a további szabályozás belátható időn belül megvalósítható.

/MINAŘIKOVÁ, L.: Novellizovaný autorský zákon a ochrana počítačových programů. = Československá informatika, 32. köt. 11. sz. 1990. p. 329–330./

(Futala Tibor)

Online információs rendszerek oktatása: a brit gyakorlat példái

Kísérleti online keresés és a könyvtári szolgáltatások fejlődése

Az első online rendszerek használata csaknem 20 évvel ezelőtt kezdődött Nagy-Britanniában. A *National Library of Medicine* (NLM, az USA Országos Orvosi Könyvtára) *MEDLINE* szolgáltatása 1971-ben vált elérhetővé. A Lockheed konzern saját szolgáltatásaként indult online központot 1972-ben tette kereskedelmi online szolgáltatássá mint *DIALOG* host. Az online rendszerek elérését szolgáló távközlési hálózatok ezt követő bevezetése az online keresések mennyiségének gyors növekedését eredményezte.

A technikai fejlődés ezen elemei időben egybeesetek a British Library 1972–74-es megalapításával, amelynek keretében a nemzeti könyvtári szolgáltatás korábban egymástól független elemeit egy szervezetben egyesítették. Ennek egyik része lett az *OSTI*

(Office for Scientific and Technical Information = a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás Hivatala), ebből alakult ki később a *BLR&DD* (British Library Research and Development Department = a British Library Kutatási és Fejlesztési Intézete).

1973-ban az *OSTI* kutatási programot kezdett számos egyetemi és egyéb felsőoktatási intézményben, hogy megállapítsák az online szolgáltatások potenciális használatát az orvosi, a tudományos és a műszaki szakterületeken. Az *OSTI* némi támogatást is nyújtott a szükséges berendezések és a keresés költségeihez. 1977–78-ban az *OSTI* utódja, a *BLR&DD* hasonló kutatási projekthez adott segítséget kézikönyvtáraknak (amelyek Nagy-Britanniában széles körben nyújtanak tájékoztatást helyi vállalatoknak és szakmai közösségeknek, valamint kulturális és oktatási szervezeteknek). A *BLR&DD* segítette a könyvtár- és információtudományi főiskolákban (röviden: könyvtárosiskolákban) az online rend-